

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Rugsėjo laiškai

Ir vėl rugsėjis – tik ant aukštos žolės nebematau spindinčių ryto rasa voratinklų, panašių į mažyčiais briliantais išsiuvinėtą azūrą, nes miesto parkų aikštelės ir pievelės šią vasarą kaip niekad uoliai šienaujamos. Todėl jos netenka savo paslapties – besikeičiančio metų laiko nuojautos, sumišusios su medėjančiais augalų stiebais, bręstančiomis sėklomis, šiurkštėjančiais, apkarstančiais, gyvybingos drėgmės netenkančiais lapais.

Rugsėjis – džiūstančių lapų mėnuo; geltoni, rudi, auksiniai, vario ir purpuro spalvos, žali su sendinto aukso priemaišomis, spindinčiais sraigių pėdsakais nelyg sidabriniais siūlais išsiuvinėti... puošnios karpytos klevų vėduklės, siauri, į susiraičiusio metalo drožles panašūs uosio lapai, auksinės liepų saulutės, blyškiai gelsvos – beržų... Kol kas dar tylu, dar ramu, bet jau netrukus ši spalvų liūtis, dienos trumpėjant ir bundant alyvinėms rudens sutemoms, gal išlekiančio paukščio sparno, gal pakirdusio vėjo pažadinta, čezėdama ims leistis ant mūsų galvų...

Rugsėjis susijęs su praeinančio laiko liūdesiu; ir kartais taip sunku jam nepasiduoti, nenugrimzti į jį, kartais reikia iš visų jėgų stengtis, kad tas liūdesys netaptų mirtinu. O mirtinas liūdesys toks pat pavojingas žmogaus sielai, kaip ir kvailas optimizmas. Tačiau nei vieno, nei kito netrūksta šio pasaulio erdvėje, tik vis mažiau ramios ir paprastos būties, vis mažiau aiškaus ir paprasto gyvenimo dėsnių suvokimo.

Tie gyvenimo dėsniai paremti ne madingomis gyvenimo būdo teorijomis, ne nuolat ir įkyriai peršamu suvokimu, kad norėdamas ko nors pasiekti, turi lipti kitiems per galvas, o ypač – kad jei ko nors nori, tai ir gali. Deja, taip nėra, kad ir kaip būtų gaila pripažinti – jeigu nori būti dainininku, bet neturi balso arba klausos, tai ką tu tada gali?..

Gali suvokti, kad madingos gyvenimo būdo teorijos neatspindi tikrojo pasaulio veido, o tuo labiau – transcendencijos. Kad negali to ir ano, o šito daryti paprasčiausiai nenori, nors tai daryti ir rekomenduoja specialistai ar garsūs žmonės. Ar baisu tai suvokti – kad daug ko negali? Turbūt nė kiek nebaisiau, nei suprasti, kad gali nedaug, bet tas „nedaug“ – ypatingas. Ir reikalingas tik tau vienam...

Švelniai čezėdami, ant galvos leidžiasi džiūstantys lapai – tarsi laiškai sendinto aukso spalvos vokeliuose. Blyksteli dar kaitrios, bet jau rugsėjo liūdesio pablukintos saulės šviesoje. Tai rugsėjo laiškai, tai žinia iš legendų pasaulio, iš erdvės, pasiekiamos tik sapnuose.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

VASARA

*Žaliuojančią šaką
Nusvėrė prinokusi saulė.
Ir upės nuseko,
Ir paukščiai pamiršo, kad šiaurė.*

*O žemė įkaitus
Kaip krosnies prieš duonkepį padas.
Trys mažos mergaitės
Žąsyčius į duburį vedas.*

*Tai plauksim, tai šauksim,
Kol pievoj vidudienis dindi.
Tai augsim, išaugsim
Per vasarą gražią po sprindį.*

*O girioje gailiai
Be garso linguoja ir dvelkia.
Ir vasaros meilė –
Praeinanti – širdį nusmelkia.*

Jonas Strielkūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Rugsėjo laiškai • **2-as psl.** Atsivėrimai po ketvirčio amžiaus. Renatos Šerelytės ir Aldonos Žemaitytės pasikalbėjimas • **4-as psl.** Vida Mažrimienė. Bronės Jameikienės vitražas pasiekė Lietuvą / Romualdas Kriaučiūnas. Spręsk apie knygą iš jos viršelio • **5-as psl.** Diana Šarakauskaitė. Žolė tik už lango pavasariais • **6-as psl.** Leonas Peleckis-Kaktavičius. Trys Liudvikai • **7-as psl.** Lidija Veličkaitė. Monsinjoro Alfonso Svarinsko pirmųjų mirties metinių minėjimas • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Pokalbis su dailininku Mikalojumi Vilučiu • Jakučionių šeimos istorija

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2015 m. suteikė 15 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Atsivėrimai po ketvirčio amžiaus

Renata Šerelytė.

Aldona Žemaitytė-Petrauskienė.

Algimanto Černiausko nuotr.

Renatos Šerelytės ir Aldonos Žemaitytės pasikalbėjimas

Renata: Miela Aldona, turtingas ir turingas Jūsų gyvenimo ir kūrybos kelias, kupinas to, ką galima pavadinti žodžio ir sielos pilnatve. Todėl klausinėti oficialių, visiems žinomų dalykų arba banalybių, į kurias atsakyti veik neįmanoma (turbūt ir Jūs savo ilgame žodžio kelyje ne kartą susidūrėte su tokiais giliaminčiais klausimais, kaip „Kokie Jūsų ateities planai“ arba „Apie ką Jūs rašote“) – pilsityti iš tuščio į kiaurą... Ir visgi – toks turtingas, stulbinantis, sakyčiau, netgi triukšmingas (gerąja prasme) Jūsų kūrybinis kelias galėtų būti pavyzdžiu ne vienam jaunam žurnalistui ir rašytojui. Koks tas kelias atrodo iš garbingos sukties aukštumų? Ar tikrai triukšmingas? O gal atvirkščiai – tylus ir ramus, galbūt netgi stoiskas?

Aldona: Renata, garbingų ar negarbingų sukakčių tikriausiai nėra, jas sugalvoja žmonės, norėdami vieni kitus pagerbti, kai sulaukiama atitinkamo gyvenimo tarpsnio. Tarsi pabaksnojama „jubiliatui“ į pašonę: žiūrėk, tau jau penkiasdešimt, septyniasdešimt, devyniasdešimt... O tas devyniasdešimtmetis jaučiasi jaunas beesas: balsas skambus (sakoma, kad balsas – jo tembras, spalva – nekinta per visą žmogaus gyvenimą), atmintis unikali, nes jos talpykla stiprios prigimties surešta, eigastis dar tvirta... Pažįstu devyniasdešimtmečių, automobiliiais iš miesto į vasaros sodybas važinėjančių...

Ar mano kūrybinis kelias turtingas, triukšmingas, o gal atvirkščiai, pasak Tavęs, gal stoiskas? Visko buvo... Ką besakytiau, bus subjektyvu. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad man labai sekėsi. Mergaitė iš kaimo mokyklos, kurią per studijų metus nešė temperamentas ir žinių troškimas (kaip buvo smagu, prasminga, įdomu Vilniaus universitete, nepaisant okupacinės santvarkos uždėtų apynasrių laisvai raiškai), vėliau redakcijose... Likimas buvo maloningas, Apvaizda globojo net kritiškiausiais laikotarpiais. Kai mane išmetė iš „Nemuno“, kurio darbuotojų skiltyje buvau įrašyta kaip apybraižų skyriaus vedėja, atsidūriau gatvėje. Už analitinį straipsnį „Apmąstymai prie senvagės“ apie Panevėžio „Ekraną“ darbininkų gyvenimą. Landžiodama po cechus, tą gyvenimą pamačiau kitoki, nei buvo rašoma laikraščiuose. Kai tas tekstas pasirodė „Nemune“, mane svarstė redakcijos ir Kauno partinės organizacijos, gėdino komunistų partijos Panevėžio miesto komitete, baisėdamiesi, kaip ta žurnalistė galėjo taip apšmeižti solidžią gamyklą, o redakcija dar ir išspausdinti tą šmeižtą. Nepavydžiu tuometiniam redaktoriui Laimonui Iniui. Vienu ypu jam reikėjo išvaryti du „Nemuno“ darbuotojus – mane ir poe-

tą Valdą Kukulą. Jį už poeziją, netelpančią į socialistinio realizmo gardą.

Po tokio įvykio, kurį apsvarstė ir Lietuvos kompartijos centro komitetas, visos redakcijos manęs baidėsi kaip raupsuotosios. Priglaudė Lietuvos architektų sąjunga, įdarbindama architektūros konsultante. Nuo tada visą gyvenimą buvau dėkinga sąjungos pirmininkui Anatolijui Rasteikai. Ačiū, Renata, kad suteikė man progą apie tai pasakyti.

Praėjus kiek laiko, „Literatūros ir meno“ redaktoriumi tapęs poetas Antanas Drilinga, vėl pakvietė į leidinį, kuriame dar studijų metais prasidėjo mano pažintis su literatūra ir menu, su kūrėjais – rašytojais, dailininkais, architektais. Tik šiame savaitraštyje buvo galima garbingai pasitikti artėjančią Atgimimą ir sutikti Lietuvos Nepriklausomybę. Tuo laiku dirbau publicistikos skyriuje. Jau nuo 1987 m. čia buvo leidžiama šiek tiek daugiau pasakyti to, kas pusę amžiaus buvo uždrausta. Prisimenu savo straipsnį „Greitas nuvarymas, lėtas sugrįžimas“ apie kolchozų ir kolchzninkų (tik šis suslavintas terminas anuo metu skambėjo kaimo žmonių lūpose) gyvenimą. Mano tėvas paskaitęs pašiurpo: „Tave į kalėjimą uždarys“. O jis gerai žinojo, ką reiškia sovietų kalėjimai ir lageriai, kalėjęs juose 1945–1956 metais.

Prisimenu su koku pakilumu į „Litmenį“ „perestroikos“ laike rašė profesorius Petras Vasinauskas, rašytojai Vytautas Petkevičius, Romas Gudaitis. Prieš apstulbusias mūsų akis ir atsiveriančias širdis stojosi Atgimimas. Publicistikos dėka savaitraščio tiražas pasiekė rekordinį 80 tūkstančių egzempliorių skaičių...

Stoiskumo reikėjo atlaikyti spaudimą, nukreiptą prieš žodį. Nuo pat pradžių, kai tik ėmiau spausdinti savo tekstus. Stilistų spaudimą dėl saviškai išreikštos minties. Redaktorių, ypač jų pavaduotojų, spaudimą dėl nesocialistinių pažiūrų ir mėginimų, kaip įmanoma daugiau į viešumą iškelti istorinio paveldo, tautinių aspiracijų... Iš esmės tai buvo tikra ašarų pakalnė, kai tavo tekstą, apmąstyta, net į Ezopo kalbą įvilktą, be gailesčio išbraukydavo, kartais palikdami tik minties griaučius.

Renata: Esu ne kartą iš Jūsų lūpų girdėjusi nelengvą laikmečio liudijimą – apie sunkius pokario metus, be tėvo aptemdytą vaikystę... (galbūt Jūsų sudaryta knyga „Amžino įšalo žemėje“ (Vilnius, 1989) – savotiškas tos skaudžios atminties liudijimas)... Vaikystė – maitinančioji viso mūsų tolesnio gyvenimo versmė. Ar neskaudu, ar nepikta, kad ji buvo tokia, o ne kitokia? Ką ji Jums davė, ko nedavė?..

Aldona: Vaikystėje buvau amžinai alkana... Tokių pat alkanų kaip ir aš, tik suaugusių žmonių arba jau gerokai paaugusių berniokų eilėse valandų valandas tekdavo suspaustai kaip silkės statinėje laukti atvežant pusžalės, šlapios duonos.

Bet tai buvo ir didelių svajonių, fantazijų metas. Vasarą gulėti pievoje ir žiūrėti į besimainančius debesius su juose besiformuojančiais kloniais, miškais, pilimis – buvo stebuklas.

Tik pirmoje klasėje išmokau skaityti, bet iš karto skaičiau, be jokių švebeldžiavimų. Ir tada pajutau knygos stebuklą. Skaičiau viską, ką tik rasdavau varganoje Baltrušių kaimo mokyklos bibliotekėlėje. Užmiršdavau ruošti pamokas. Skaičiau pasislėpusi nuo mamos, kurios rūstybė prieš tokį pamišimą, kaip knygų skaitymas, apsireiškė į degančią krosnį įmesta J. Usačiovo „Nemunas laužia ledus“. Sustingau į druskos stulpą. Mama su žnyplėmis ištraukė jau pradėjusią gruzdėti knygą... Neatsimenu, ką sakiau mokykloje, gražindama apskrudusią knygą, beje, prastą, kaip ir visa ankstyvojo sovietmečio rašytojų kūryba. Skaičiau ir atsitiktinai į tą bibliotekėlę pakliuvusį Apulėjaus „Aukso asilą“, pagal pavadinimą pamaniusi, kad tai pasakų knyga. Buvo žvėriškai sunku skaityti, nesupratau pusės siužeto, bet ką supratau, tas įsirežė visam gyvenimui, paskatino domėtis mitologija ir senosiomis Europos kultūromis.

Nemėgau žaisti su lėlėmis, o ir neturėjau jų, tik „skudurinę Onutę“. Užtat svajonėms buvo duota valia. Žiūrėdama į prie lovos surūdijusiais vinukais prikaltą „gobeleną“, kuriame ant juodo audeklo baltais dažais buvo išpiešta upė, ją plaukiančios gulbės, vėjo malūnas ir virš šio reginio kabantis baltas mėnulis, svajojau apie kitus pasaulius, kitas planetas, į kurias būtinai nukaksiu (ta liaudiška tapyba su manimi keliauja per visą mano gyvenimą, kaip vaikiška brangenybė, žadinusi fantaziją ir smalsumą). Nuo tada liko aistra skaityti stebuklines pasakas ir fantastinę literatūrą. S.C. Lewiso „Kosminė trilogija“, perskaityta jau išėjus į pensiją (beje, Renata, Tavo dėka), man buvo sugrįžimas į vaikystę ir iš naujo at-rasta trauka kosmoso paslapims.

Renata: Pradėjote savo kūrybinį kelią nuo darbo savaitraštyje „Literatūra ir menas“. Esate prisipažinusi, kad ten išspausdinot pirmą savo recenziją – apie Bitės Vilimaitės, vienos ryškiausių lietuvių novelisčių, knygą „Baltos dėmės“ Tai, sakyčiau, simboliška – knygos Jus lydi visą gyvenimą (o juk ir esate ne vienos knygos redaktorė ir sudarytoja). Prisipažinsiu, kad jeigu ne Jūsų rekomendacija, iki šiol ne-
Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

būčiau atradusi Axelio Munthes ir jo „Knygos apie San Mikelę“; turbūt nė vienoje knygoje dar nesu radusi tokio gražaus, tokio krikščioniško žmogaus santykio su Viešpaties kūrinija... O dar G. K. Chestertonas, S. C. Lewisas, Ch. Bernanosas... Gal knygos nėra tik paprasti kasdienybės palydovai, gal jos – raktas į kitus, idėjų pasaulius?

Aldona: Knygos, miela Renata, iš tikrųjų nėra tik kasdienybės palydovai. Tai vedliai į savo dvasios pasaulį ir į kitus pasaulius, sklindinus idėjų ir minčių, kuriuos materializuojasi, jei mes to labai trokštame...

Renata: Vikipedijoje skaičiau, kad „Literatūroje ir mene“ savo tarnybą pradėjote kaip dailės skyriaus redaktorė. Tai ne atsitiktinumas, o veikiau dėsningumas – visą tą laiką, kiek Jus pažįstu, atsimenu Jūsų jaučių spalvos suvokimą, kurį Jūs išgriebiat net iš literatūros kūrinių... O ir Jūsų namuose gausu ne tik knygų, bet ir paveikslų. Dailė, kaip ir literatūra, – susisiekančios sritys (dailininkai sako – nėra tapybos be spalvos, rašytojai – nėra kūrinio be kalbos). Ar taip yra iš tiesų? Ar daugiau čia susisieki-mo, ar skirtumų?.. Kuo Jums įstabi dailė?..

Aldona: Vikipedija šiek tiek klusta. Per redaktoriaus V. Radaičio malonę kaip dar „žalia“ žurnalistė patekau į „Literatūrą ir meną“ gal todėl, kad jame atlikau vadinamąją gamybinę praktiką. Dar studentė pažinau garbingų savaitraščio darbuotojų būrį. Tuomet jame dirbo poetai Eugenijus Matuzevičius ir Jonas Strielkūnas, kino kritikas Saulius Macaitis, teatrologas Eustachijus Aukštikalnis, dailėtyrininkas Edvardas Pranckūnas ir kiti kūrybinėje visuomenėje žinomi asmenys. Praktikuodamasi rašiau apie viską po truputį, tarp kitų tekstukų ir apie Tavo, Renata, minėtą Bitės Vilimaitės knygą.

O po studijų pradėjau nuo grožinės literatūros skyriaus, nes jame, išėjus E. Matuzevičiui į pensiją, buvo likęs laisvas etatas. Sėdėjau priešais Joną Strielkūną, už kito stalo šone darbavosi rimtuolis literatūros kritikas Antanas Masionis. Dažnai ateidavo Paulius Širvyys, kuriam jaučiau baimingą pagarbą. Kai atsirado etatas publicistikos skyriuje pas Mariną Baublienę, pakliuvau į savo sferą. Buvo smagu važinėti po Lietuvą su fotografu Arnoldu Barysu ir rengti reportažus. Tai mielas, lengvas, patrauklus darbas. Kas kita analitinė, arba mąslioji, publicistika, o dar tokiu metu, kai reikėjo ieškoti frazių, kad galėtum išsakyti tai, ko nebuvo leista viešai pasakyti, bet kas masino savo verte, prasme ir kartu augino savivertę. Nežinau kodėl, gal kad bičiuliavosi su anuometiniu kompartijos Centro Komiteto skyriaus vedėju J. Kuoleliu, V. Radaitį pakeitęs redaktorius O. Aleksa ėmė taip nemėgti manęs, kad net pasiūlė ieškotis darbo kur nors rajono spaudoje, o geriausia būtų, jei visai pakeisčiau profesiją. Gal taip jam buvo liepta iš aukštųjų komunistinių sferų... Išgelbėjo architektūros profesorius Algimantas Mačiulis, su kuriuo jau buvau artimai susipažinęsi. Jis pakalbėjo su architektūros ir dailės skyriaus vedėju E. Pranckūnu, kad šis mane pa-

imtų į savo skyrių. Taip atsidūriau visai kitoje meno sferoje ir atmosferoje. Dailė man buvo nesvetima nuo pat vaikystės. Vidurinėje mokykloje piešimą dėstęs mokytojas Jasiukynas net siūlė stoti į Dailės institutą. Kur jau ten man, kaimo vaikui! Bet dirbdama su E. Pranckūnu atkūtau. Parodos, meno knygos, susitikimai su dailininkais ir architektais greitai išprusina žmogų, jeigu jis nuoširdžiai domisi ta sritimi.

Suvokiau, kad dailininkui ir rašančiajam apie dailę yra labai svarbu turėti spalvinę klausą, kaip kompozitoriui ar muzikos atlikėjui – muzikinę klausą. Tą pojūtį išlavinau dar „Nemune“, rašydama apybraižas apie stiklo dailininkę Gražiną Didžiūnaitę, liaudies menininkę, dabar pagarsėjusią primityvistę Eleną Kniūkštaitę.

Rašytojai būna sykiu ir dailininkai. Arba – atvirkščiai. Turiu galvoje Leonardą Gutauską, Romualdą Lancauską... Taigi literatūra ir dailė yra susisiekiantys indai. Tai tas pats pasaulio tyrinėjimas ir pažinimas, praplėstas universaliosios vaizduotės ir platesnio žinių akiračio dėka. Ypač tai reiškiasi vaikų literatūroje, kai rašytojas linija ir spalva pats kuria savo kūrinio veikėjų paveikslus ir jų aplinką.

Dailė įstabi tuo, kad mums, eiliniams žiūrovams, leista kūrinuose gėrėtis ne tik spalva ir jos visais atspalviais, bet ir muzikalia linija, ir sodriu potėpiu, šviesos ir šešelių žaidimu, kuris skatina fantazuoti, kaip fantazuojame žiūrėdami į M. K. Čiurlionio paveikslus.

Renata Čikagoje, 2009 m.

Jono Kuprio nuotraukos

Renata: Dirbote ne tik „Literatūroje ir mene“. Redagavote užsienio lietuvių, Laisvės fronto bičiulių lietuviškai kultūrai ugdyti, žurnalą „Į laisvę“. O kur dar mūsų „Kultūra“, meiliai vadinama „šeštadieniniu priedu“... Tačiau turbūt nesuklysiu sakydama, kad pats mylimiausias, daugiausia energijos ir pastangų, o taipogi ir kūrybinio džiaugsmo bei saviraiškos galimybių suteikęs buvo „Dienovidis“... Atsimenu, kad ir man teko laimė jame išvysti savo publikaciją – kaip dabar prieš akis stovi gražus, dailiai apipavidalintas puslapis su mano novele „Ant veidrodžio paviršiaus“... Kas Jums buvo „Dienovidis“?..

Aldona: „Dienovidis“, Renata, man buvo viskas... Jo sukūrimas, auginimas iki žurnalo, buvo tarytum vaiko auginimas į jaunuolius ar net subrendusius vyrus. „Dienovidis“ buvo *kitoks* kaip *Bernardinuose.lt* pastebėjo mano bi-

čiulė, teatro kritikė, rašytoja Gražina Mareckaitė. Jo nemylėjo, gal net ne-kentė tie, kurie buvo prisirišę prie senojo režimo, arba kuriems atrodė, kad „Dienovidis“ atima erdvę jų raiškai.

Iš „Literatūros ir meno“ išsinešiau didelį bagažą žinių, apie ką ir kaip rašyti. Bet neturėjau žalio supratimo kaip „daryti“ laikraštį. Išeiti iš „Litmenio“ paskatino laikotarpis po Atgimimo, didysis virsmas... To mano išėjimo iš leidinio, kuriame užaugau ir subrendau, iniciatorius buvo prof. Aloyzas Sakalas, anuometis Vilniaus sąjūdžio tarybos pirmininkas. Jis tiesiog išsivedė mane iš „LM“, kad įkurtčiau Vilniaus sąjūdžio laikraštį, kurį iš pagarbos senajai Vilniaus lietuvių

Aldona Čikagoje, 1994 m.

žurnalistų kartai pavadinau „Vilniaus balsas“. Tai buvo Vilniaus praeities ir dabarties kultūros leidinys, kitaip ir būti negalėjo. Turėjau puikų savo pavaduotoją, jauną, perspektyvų žurnalistą Andrių Vaišnį, dabar profesorių, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto dekaną.

Atsirado daug pagyvenusių ir jaunų Vilniaus mylėtojų, jie savaitraštyje gaivino Vilniaus istoriją, atidžiai sekė jaunos mūsų respublikos pirmuosius žingsnius. Laikraštis buvo judrus visokeriopa prasme, nes įsikūrė Vilniaus sąjūdžio būstinėje, Gedimino prospekte Nr. 1. Pirmame aukšte turėjome mažą kambarėlį, kuriame tilpo visa redakcija. Sąjūdžio žmonės čia užbėgdavo su įvairiausiais reikalais. Per langą prieš akis švietė Vilniaus katedra. Buvo daug idealizmo ir vilčių...

Bet kitaip manė kai kurie Vilniaus sąjūdžio veikėjai, jiems reikėjo politikos. Kai prof. A. Sakalas ir iškilnesni Vilniaus sąjūdžio žmonės buvo išrinkti į Seimą, pajutau, kad negalėsiu dirbti taip, kaip nori politikuojantys, ir taip, kaip aš suprantu žurnalistiką ir kūrybą. Į „Literatūrą ir meną“ durys man buvo užtrenktos. Ir tada kaip dovana iš Dangaus nukrito „Dienovidis“.

Patalpos jam liko nuo sužlugusio „Vilniaus balso“, jas parūpino Senamiesčio regeneravimo valdybos viršininkas, VĮ „Paminklai“ direktorius Alfonsas Jocys. Netikėtai pradinį kapitalą pažadėjo tuometinio Spaudos departamento direktorius Pranas Damijonaitis ir būsimas AB SEB banko įkūrėjas Julius Niedvaras. Pažadai greitai baigėsi, bet pirmoji parama suteikė postūmį. Imdamasi avantiūros

leisti kultūros savaitraštį, žinojau, kad jis privalo išsiskirti iš kitų ne tik savo temomis, bet ir išvaizda. Mintyse jau mačiau jį, galvoje rikiavosi temos ir puslapių antgalvės. Bet maketas? Koks svarbus asmuo redakcijoje yra maketuotojas! Maketas turi būti skirtinis, modernus, vakarietiškas... tokią svajonę puoselėjau, ieškodama žmogaus, kuris padėtų ją įgyvendinti. „Dienovidį“ maketavo keletas vienas paskui kitą ateinančių ir išeinančių, kol į redakciją atėjo Dailės akademijos (tada instituto) auklėtinė Jūratė Juozėnienė.

Pirminį variantą kūrėme drauge su dailininku Algiu Reimeriu. Pajutau kūrybą kaip skulptorius, pradedantis meno kūrinį iš molio ar gipso gabalo... „Dienovidžio“ pavadinimą „pasivogiau“ iš prieškarinio Bernardo Brazdžionio redaguoto žurnalo. Savaitraščio stilius ryškiai išsiskyrė iš sovietmečių nususintų kitų leidinių. Atsimenu, kad Domas Šniukas, kai susitikom Žurnalistų sąjungoje, pagyrė laikraščio išvaizdą. Apie turinį nutylėjo...

O turinys turėjo šakotis dviem kryptim: tautiškumo ir krikščioniškumo. Tai prieškarinio Lietuvos kultūros leidinių tąsa, tik įsiliesianti į moderniuosius dabarties laikus, kurie leido žurnalistikai tobulėti Vakaruose, bet ne sovietinėje Lietuvoje, kur viskas buvo sustingdyta į socialistinio realizmo ledą.

Pjūtis didelė, o darbininkų mažą... Pinigų leidybai nėra, buvusieji kolegos nusigrėžė, atrodė, kad jau artinasi galas. Bet juk būna stebuklų visur, kad ir... spaudos kioske. „Dienovidį“ jame atsitiktinai pamatė Kanados lietuvių veikėjas Vytautas Bireta. Susidomėjo, atėjo į redakciją, pažadėjo remti per Kanados lietuvių banką ir per prenumeratorą. Netrukus atsirado Bernardas Brazdžionis, Juozas Kojelis, Rožė Šomkaitė, Alfonsas Pargauskas ir kiti, Amerikoje ir Kanadoje buvo organizuota plataus masto akcija remti „Dienovidį“. Rinkosi po „Dienovidžio“ stogus ir Vilniaus inteligentiją, kuri ilgėjosi spaudos švarumo, tekstų istoriškumo, temų patriotizmo, tradicinės kultūros... „Dienovidį“ stipriai blokaavo „Lietuvos spauda“, kioskininkams buvo liepta jį slėpti po prekystaliais. „Dienovidžio“ kelias į provinciją irgi buvo sunkus. Žmonių palaikymas, kitoniško leidinio troškimas teikė jėgų, nors jutau, kad ši leidyba yra didelė avantiūra (ji truko nuo 1990 iki 2003 metų).

Darbuotojai keitėsi, išskyrus keletą ištikimųjų. Reda Sopranaitė, kuri dabar redaguoja „Ateitį“, tiesiog užaugo „Dienovidyje“, nes atėjo tiesiai iš universiteto. Pajutau, kad viena nepajėgiu suvaldyti skirtingom akim į pasaulį žvelgiančio mažo kolektyvo. Ir čia tarsi angelas iš dangaus, palikęs savo projektavimo institutą ir per daugelį metų įprastą energetiko darbą, atėjo mano vyras Antanas, užsikraudamas ant savo pečių administravimo darbų našta. Vis dėlto atėjo metas, kai filosofas Gintaras Beresnevičius „Šiaurės Atėnuose“ parašė žodžius: *nužudytas „Dienovidis“*. Nenorėjau ir nenoriu gilintis, kieno pasiūstį buvo tie „žudikai“.

Nukelta į 8 psl.

Bronės Jameikienės vitražas pasiekė Lietuvą

VIDA MAŽRIMIENĖ

Pražydusi jurginiais, astrų žiedais, į Lietuvą sugrįžo vasara. Sugaišusi pirmaisiais mėnesiais, šaltu lietumi praususi žemę, ji rugpjūčio pabaigoje, lyg skaisčiaveidė jaunamartė, išsiskleidė visu gražumu. Tokia šilta lietuviška vasara, regis, nebūtų nuvylusi ir Hawaii gyvenusios mūsų tautietės, žymios vitražistės, dizainerės ir tekstilininkės Bronės Aleksandros Jameikienės (Jasiukevičiūtės) (1919–2001). Deja, jos gyvenimo dienoraštis jau rašomas kito laiko juostose...

Šią vasarą lyg ambasadorė į Lietuvą sugrįžo menininkės kūryba – skaldyto stiklo 1, 60 metro aukščio vitražas, kurį kilniaširdiškai padovanojo Bronės Jameikienės jaunystės miestui Kaunui ir Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui Ilinojaus valstijoje gyvenanti dailininkės giminaitė gerb. Sigutė Žemaitienė. Šia neįkainojama dovana fundatorė tarsį prątesę kilniadvasiškus Bronės Jameikienės siekius – tolimuose kraštuose esantį tautiečių meną priartinti prie Lietuvos.

Kaip nurodo Beatricė Kleizaitė-Vasaris, būtent B. Jameikienė kadaise įtikino Prano Domšaičio našlę, iš Pietų Afrikos persikėlusią į Hawaii, lietuvių ekspresionisto kūrinius perduoti Lietuvai. Todėl ir pačios dailininkės Bronės Jameikienės vitražas, palydėtas rūpestingų rankų, išsūpuotas Atlanto bangų, buvo džiaugsmingai pasitiktas Kaune.

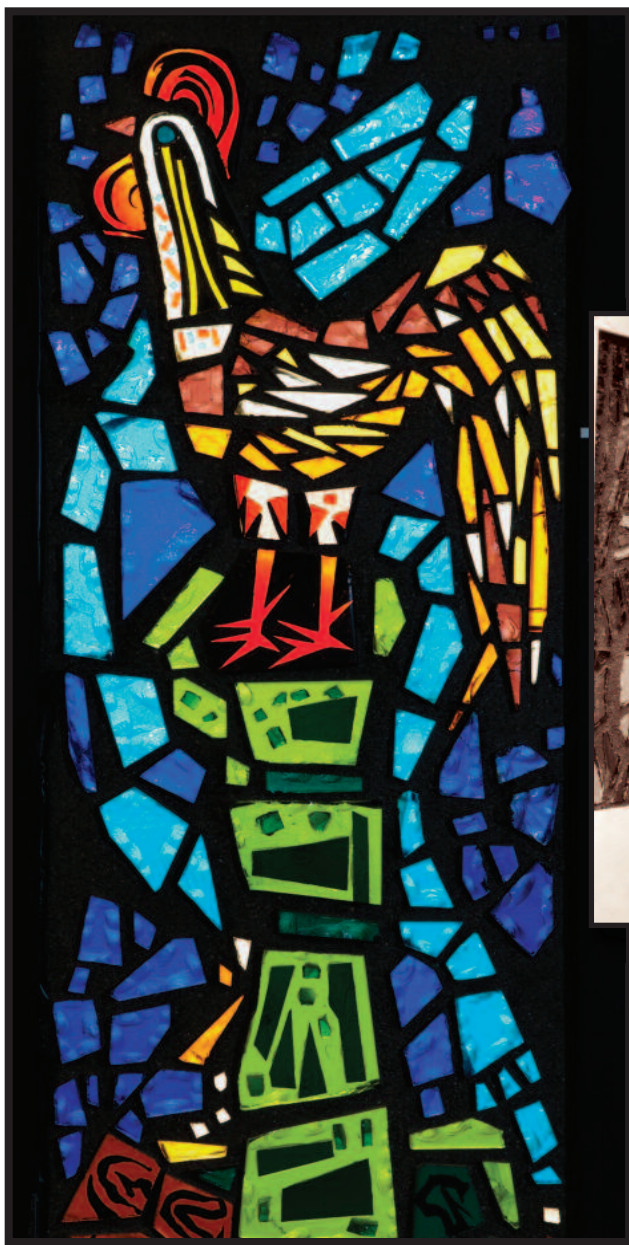
Ar daug monumentaliojo meno paminklų – vitražų, mozaikų iš tolimų kraštų pasiekia Lietuvą? Anaipol. Todėl galime tik džiaugtis, jog 2014 m. pradžioje V. K. Jonyno galeriją Lietuvoje papuošė du iš už Atlanto atkeliavę, Irenos Jonynienės dovanoti V. K. Jonyno mozaikų modeliai. Skaldyto stiklo vitražo technika, su kuria dirbo bene vienintelė išeivijos menininkė Bronė Jameikienė, taip pat unikaliai papildys nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus išeivijos dailės klotus, taps didele vertybe, supažindinant Lietuvos visuomenę su užjūriuose sėkmingai kūrusia dailininke.

Nors Bronė Aleksandra gimė Vilniuje, gražiausi vaikystės ir jaunystės metai prabėgo Kaune. Čia, alyvomis nusėtais Žaliakalnio šlaitais, nuo kurių atsiverdavo nepakartojama mylimo miesto panorama, skubėta į „Aušros“ mergaičių gimnaziją, ištroškus mokslo žinių, varstytos Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universiteto durys.

Ar kas gali išmatuoti skausmą ir ilgesį, išsiskiriant su Tėvyne? Pasitraukusi į Vokietiją kartu su likimo draugais, mergina mokosi Freiburgo Taikomojo meno mokykloje, o persikėlusį į JAV Čikagos meno institute gauna bakalauro laipsnį. Traukia tolimi kraštai, noras geriau pažinti meno paslaptis nuveda į Hawaii, universitetą, kur Jameikienė studijuoja meno istoriją. Vasaros karščiu pulsuojanti ryškiaspalvė gamta ir tolimi miestai ilgainiui tapo dailininkės tikraisiais namais.

Laimėjusi konkursą, ji dirbo Honolulu Meno akademijos katedroje, sukūrė 15 vitražinių langų Šv. Petro bažnyčiai Honolulu, mozaikų visuomeniniams pastatams, tobulinosi A. Valeškos studijoje Čikagoje. Bronės Jameikienės biografiją puošia ne tik jos kūrybiniai darbai, bet ir plati visuomeninė veikla, talpinanti ne tik dailininkės pašaukimą, erudiciją, gracingus tautinių šokių ritmus, dalyvavimą M. K. Čiurlionio ansamblyje. Gal todėl 1970 m. J. Dainauskas, 1970 m. „Aidams“ rengdamas interviu, primena, jog kalbėjosi „ne tik su talentinga, bet ir plačiai išsilavinusia dailininke“...

Paklausta apie vitražo specifiką, Jameikienė aptaria šviesos ir spalvos reikšmę jo išraiškai, akcentus ir ryšį su architektūra, o jos išbandytam skaldytam stiklui nepagaili gražių epitetų. Nuklydusi į vitražo istoriją, pažymi, jog savo kelią pradėjęs Prancūzijoje, Amerikoje vitražas taip pat pasiekia nepaprastai įdomių ir efektyvių rezultatų. Juk kokius vitražų lobynus Amerikoje paliko Vytautas Kazimieras Jonynas, Albinas Elskus, Adolfas Valeška, Zenonas Kolba... O ką jau kalbėti apie trapių moters rankų skaldyto stiklo vitražų kompozicijas, pulsuojančias dekoratyvių spalvų sąskambiais, rytie-

Bronė Jameikienė. Gaidys. Skaldyto stiklo vitražas

tiškų ritmų egzotika, naujomis išraiškų moduliacijomis, šviesos ir spalvų efektais.

Pasak Jameikienės, kiekvienas dailininkas praeina kelis ieškojimų etapus. Jai pirmieji bandymai buvo susieti su tradiciniu vitražu, jungiamu švino juostelėmis. Taip gimė „Pavasaris“, „Vėlykų rytas“, „Žilvinas“, „Šv. Pranciškus Asyžietis“ ir kiti, vėliau – skaldyto stiklo kompozicijos „Madona su lotosu“, „Rytietiškoji Madona“, įvairūs paukščių va-

riantai, Kristaus kančios simboliai. „Daug idėjų randu liaudies kūryboje, o spalvą, temas apsprendžia mano mąstysena“, – sakė dailininkė, išbandžiusi taip pat ir abstrahuoto vaizdo išraiškas bei panaudodama Rytų meno istorijos studijose įgytas žinias.

Kauną pasiekęs B. Jameikienės vitražas „Gaidys“ priskiriamas antrojo periodo dailininkės kūrybai. Krikščioniška simbolika čia persipina su gimtųjų namų prisiminimais, sodžiaus meno tradicijomis.

Bronė Jameikienė 1961 m. „Draugo“ archyvo nuotr.

biografiją ženklina solidus skaičius parodų, su kuriomis ji apkelavo visą Ameriką, pelnė garbingus apdovanojimus. Senoji lietuvių karta dar mena Čikagoje 1955 m. surengtą išpūdingą religinio meno parodą, kur autorė buvo premijuota už vitražą „Trys karaliai“. Bronės Jameikienės kūryba ne kartą buvo pristatoma spaudos puslapiuose, į ją atkreipė dėmesį ir pasaulio meno žinovai.

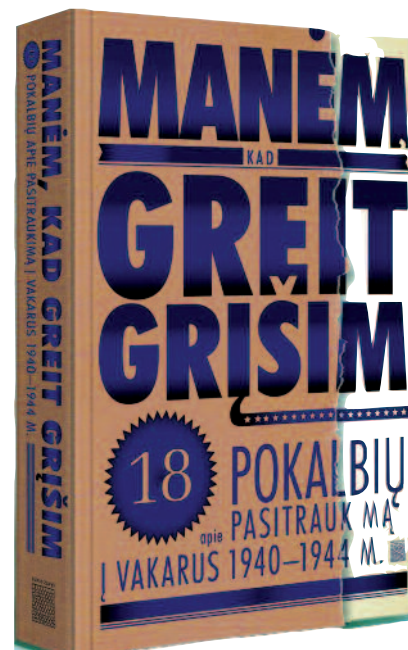
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus reiškia didelį dėkingumą Sigutei Žemaitienei, kurios dovana priartino prie Lietuvos dar vieną neužmirštamą lietuviško meno diasporos dalelę, suteikė galimybę Lietuvai matyti žymios išeivijos lietuvių dailininkės kūrinių. Dėkojame Pranui Povilaičiui, aukojusiam lėšas vitražo persiuntimui ir visiems, kurių rūpestis ir veikla ryškiaspalviais meilės Tėvynei žiedais įsipina į bendrą mūsų tautos kultūros vainiką. □

Spręsk apie knygą iš jos viršelio

ROMUALDAS KRIAUČIŪNAS

Po ranka turiu 39 lietuvių liaudies patarlių apie knygas sąrašą. Kai kurios knyga liaupsina, kitos ją lyg menkina. Keletas pavyzdžių. Teigiami – pasakyk kokią knygą skaitai, pasakysiu kas esi; nedegink kryžiaus, vėliavos ir knygos; knygos kaip plaučiai; knyga – pasaulį girdanti išminties upė; kambarys be knygų yra kūnas be dvasios. Neigiami – žiūri į knygą, mato špygą; su knygom pilvo neprikimši; knygos dykaduoniams; iš knygų duonos nevalgysi; iš knygų gaspadoriausi – juodos duonos plutą griauši; nespręsk apie knygą iš viršelio.

Manau, kad atėjo metas paskutinę ką tik paminėtą patarlę pakeisti į kitą – „spręsk apie knygą iš jos viršelio“. Gyvename skubos amžiuje, dėl mūsų dėmesio grumiasi šimtai, tūkstančiai vaizdų ir garsų. Vis labiau tinka pastaba, kad pirmasis išpūdis apie bet ką gali būti ir paskutinis, ir sprendžiamasis. Šiuo atveju omeny turiu knygų viršelius. Nereitai spaudoje tenka aptarti kokią nors knygą. Ven-

giu ką nors prasitarti apie jų viršelius, nes dauguma jų – mėgėjiški. Visos knygos turi viršelius, bet dauguma jų – labai nepatrauklūs, tiesiog atstumiantys. Didžiausiu nusikaltimu laikau kontrasto stoką, kai knygos autoriaus ir knygos pavadinimo raidės vos skiriasi nuo fono.

Padėtį blogina blankios iliustracijos ar prastos kokybės nuotraukos. Jei knygos būtų sudėtos knygyne lentynose ir ieškotų pirkėjų, labai svarbu patraukti jų dėmesį, kad knygą nors į rankas paimtų.

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

Knygų pirkėjai jau įpratę tikėtis, kad kulinarinių knygų viršeliuose vaizduojamas maistas; kelionių knygų – miestai; biografių – žymūs žmonės; vaikiškų knygų – piešiniai ir t. t. Galbūt tai gera pradžia, bet to negana. Svarbu spalvų kompozicija, tematika, raidžių stilius. Aišku, ne užtenka tik patrauklių spalvų ir įdomių kontrastų. Pirkėjo akys ieško knygos autoriaus ir jos pavadinimo. Kitty Writer siūlo išiminti mėginant sukurti knygos pavadinimą, kuris būtų trumpas, išimintinas, provokuojantis, turi būti lengvai pasakomas ir turi atspindėti knygos turinį.

Pasidomėjau padėtimi Lietuvoje. Ten jau kuris laikas vyksta įvairūs konkursai gražiausiai apipavidalintoms knygoms atrinkti. Kaip pavyzdį noriu paminėti vieną tokį atvejį. Komisija rinko gražiausią knygą ir vertino turinio bei formos meninio sprendimo santykį, sumanumą, maketo originalumą, dėmesingumą tipografijos taisyklėms, šriftų parinkimą, iliustracijų kokybę ir komponavimą, viršelio dizainą, bendrą knygos emocinę nuotaiką. Rasta, kad visos peržiūrėtos knygos buvo tamsokos ir niūrokos. Tekste naudojami per tamsūs šriftai, senstelėjusios ir neišraiškingos garnitūros ir t. t. Vienas komisijos narys teigė, kad tos knygos atrodė stagnacinės. Jų išvaizdai trūksta šmaikštumo, smagumo, kad trauktų akį. „Kai matau tokius gražius Europos leidyklų leidinius, širdis alpsta nuo poligrafijos, šriftų, spalvų... Mes tos prabangos dar negalim sau leisti“, – dėstė kita komisijos narė.

Iš daugelio mano aprašytų ir neaprašytų lietuviškų knygų noriu išskirti vienos knygos viršelį. Tai praėjusiais metais leidyklos „Aukso žuvys“ išleista knyga „Manėm, kad greit grįšim“. Ją sudarė dr. Dalia Cidzikaitė, Laima Petrauskaitė-VanderStoep ir Dalia Stakytė-Anysienė. Knygoje pateikiama 18 pokalbių apie pasitraukimą į Vakarus 1940–1944 metais. Knygos dailininkė – Agnė Dautartaitė-Krutulė. Viršelio kūrėja turi menų magistro (knygos meno) laipsnį, kurį įgijo Vilniaus dailės akademijoje, sukūrė maždaug 70 knygų viršelių Lietuvos ir užsienio leidykloms. Ramunės Kubiliūtės pokalbyje su dr. Dalia Cidzikaite („Ateitis“, 2014 nr. 4) pastaroji labai glaustai ir taikliai aptarė šios knygos viršelį: „Itin daug palankių atsiliepimų sulaukė knygos neįprastas išilgai perplėštas knygos viršelis, simbolizuojantis dalies tautos – JAV lietuvių – atplėsimą nuo tautos kamieno“.

Kai tą knygą gavau paštu, išėmęs iš įpakavimo, tiesiog apstulbau. Apie pačios knygos turinį jau žinojau iš anksto, bet pats viršelio apipavidalinimas, jos viršelio išilginis perplėšimas, knygoje paliekant tą atplėštą dalį, buvo taiklus knygos turinio apipavidalinimas. Tai simbolinis realizmas ar apčiuopiamas simbolizmas. Šios knygos atveju labai tiktų mano naujai siūloma patarlė – „Spręsk apie knygą iš jos viršelio“. Tokių dramatiškų ir stublinančių viršelių reikėtų daugiau. M. Gorkis yra sakęs, kad kultūringą žmogų išauklėti padeda dvi jėgos: menas ir mokslas ir kad abi šios jėgos susijungia knygoje. Nuo savęs dar pridėčiau, kad tos jėgos dar stipriau susijungia knygoje su patraukliais ir prasmingais viršeliais. □

Žolė tik už lango pavasariais

DIANA ŠARAKAUSKAITĖ

...mokytoja, atidarykime duris į lauką... taip karšta, neįmanoma.... bet ne... geriau gal uždarykime duris, įsijunkime oro vėsintuvą... gali visokių musių ir vabalų prisikristi... o kas, jei kas svetimas dar ims ir įeis pro tas duris...

Rytas, klasėje daug langų, pro žaliuzes įeina sukarpyta, juostelėmis išdalinta šviesa. Ji plonutė, ilgomis virpačiomis stygomis įsitempia, nesiungia su tamsiomis dėmėmis, neišbalina pilkumos, bet ją sukryžiuoja, dalija ją, šaudama į priekį. Pro pravertas duris lyg turėčiau girdėti lauke žaidžiančių vaikų balsus, nes dabar juk šeštadienio rytas, nes gegužė, nes daugumai – laisva diena. Ir dar, aišku, turėčiau išgirsti melodiją, supintą iš paukščių balsų, ryškių, skelbiančių gimimą, atėjimą, naujo gyvenimo pradžią, kupiną rūpesčio jauna gyvybe, mažų mažesnių ir mažiausių pasaulio sparnų plakimąsi. Bet ne. Jei jie ir yra, juos slopina tolumoje, tai kiek toliau, tai vis artėjančių žolės pjovimo mašinų garsas. Tai pats pavasariškiausias balsas, gal net labiausiai pavasariškas balsas Amerikoje. Žolės mašinų burzgesys. Ir šviežiai nupjautos žolės kvapas. O su žole, brolau, čia nejuokaujama: žolė sėjama, ji laistoma, maitinama trąšomis, auginama kaip koks gyvas padaras. Prižiūrėta, išgauto tobulo tankumo žalia manikiūrinė pievelė prie namo – tai vizitinė jūsų paties ir jūsų esaties kortelė.

Prisimenu, tik apsigyvenusią ir nieko doro neišmanančią apie Amerikos „suburbiją“ mane daugiau ne nustebino, o veikiau išgąsdino kaimynas, kuris su Roundup'o buteliu tupinėjo pūškuodamas po savo kiemą ir purškė kiekvieną išdrįsusią šauti iš žemės pienę. Kaip koks senovinis botanikas – mėgėjas su sieteliu, taip jis, apsiginklavęs vienoje rankoje purškikliu, o kitoje – padidinamuoju stiklu, ieškojo prasikalančios menkutės gyvybės apraiškų, griebdavo, kaip sakoma, blogybę nuo pat šaknų. Ne todėl, kad buvau *žalioji* ir jau tikrai neišmaniau nieko, kas tas Monsanto, tebuvau tik tikrų tikriausia ateivė iš kito laiko ir kitos planetos, kurios vardas – Lietuva. Mano tėtis religingai daržoves tebarstydavo pealais, dar kažkokiu paties alchemiškai pagamintu šventu *dūku* bei įvairiomis krapyloomis, kaip brangenybes su kastuvu surinkdavo nuo kelio prie sodo paliktus arklio obuolius, išdrabstydavo po krūmais ir medžiais, laistydavo, praskiesdamas vandeniu ir t. t. Kad jo dzūkiškos bulvės neprarastų jokių dieviškųjų birumo, baltumo ir skanumo savybių, prie šv. Bulvių joks chemikalas negalėdavo nė artintis. Kietasprandžiai kolorado vabalai ir co, jų rinkimas į aukštą stiklainį buvo vienas iš kasmetinių mūsų su sese vasaros edukacinės stovyklos užsiėmimų. Buvau iš planetos, kur Jolantos tėvas von Gloss net salotas darydavosi iš jaunų pienučių lapų dar anais, nuoširdžių pievų laikais.

Taip mes, atsikėlę į priemiestį Amerikoje, be jokių gamtos meilėi bei jos apsaugai proklamacijų, tiesiog jos neprižiūrėjome, neskutome žolės kas savaitę, nepurškėme, niekuo nebarstėme, neskatinome nei grožio, nei augimo spartos, o auginome ją daugiau kaip pats Dievas davė. Mūsų veja puikiai atspindėjo idėtas pastangas, ji buvo pati blogiausia visoje kaimynystėje – kai kur šaunanti žvitriais kuokštais, kai kur švytėdama tuščiomis pusplikėmis salelėmis. Bet aš, galvodama, kad mano maži žmogeliai po ją šliaužios, griuvinės, vaikščios, ragaus, repečkosis, veidu glausis, kaip vaidilutė šventai saugojau mūsų kiemo teisę į natūraliąją augmeniją. O gyvenome Kolumbijos mieste, griežtų reglamentų ir aiškiai apibrėžtų aplinkos apsaugos ir tvarkos taisyklių reguliuojami. Dauguma iš jų buvo revoliucingai tobulo – jokių pridėtinių statinių, jokios savo fantazijos priestatėliams, garažams, vasaros pavėsinėms ir veran-

Aldonos Ruseckaitės nuotraukos

dėlėms, jokių aukštų tvorų, jokių apskritai tvorų be visų kaimynų sutikimo, jokių medžių kirtimų, jokių namų dailinimų ir spalvų keitimo. Dabar tik dėkinga džiaugiuosi, kad pienučių naikintojai mūsų neapskundė asociacijai, nes pūkai, nupučiami vėjo arba vaiko lūpų, nežiūri apibrėžtų kaimynysčių ribų. Tos pienės, aišku, brovėsi ir į kaimyno teritoriją kaip mažoji, bet nenugalima spartiečių kariuomenė, griaunanti bet kokias demarkacijos linijas.

Iki šiolei nuotraukos, kur vaikai paskendę guli lapuose arba vos nosis iškišę žolėje iki kaklo, man primena tikrąją laisvę, kurią aš patyriau didžiulėje kaip jūra (taip, ji buvo tokio dydžio, nebandykite jos ieškoti tikrovėje) pievoje prie mūsų namo Veisiejuose. Tai buvo visiškas kosmosas, pasaulis savyje. Žaisti slėpynių, nugriūti atsigulus, pabėgus nuo visų paverkti ir pasislėpti, išgąsdinti ir nubausti tėvus už netinkamą elgesį ilgai negrįžtant, susidėjus rankas už galvos žiūrėti į dangų gnanant debesis, eiti atbulomis matant savo išmintą takelį, nusidriekiantį iš paskos. O po trumpo pabėgimo ir atsisiskyrimo grįžti viską pamiršus, prisiskynus lauko gėlių. Mokytis atpažinti bajorę, raudoklę, bobramunį, šiušelį, lipiką, godą, vingiorykštę, vaisginą, ežeinį.... Nes tai jie, sakė Nyka, builiai ir dilgėlės, žino mūsų paslaptį...

...mūsų durys uždaros... neateis joks svetimas žmogus, praėjūnas... jokių musių nei vabalų... klasėje vėsu ir patogiu... mes čia, gyvasis pasaulis – ten... girdime, kaip šen bei ten dūžia mechaninės bitės, pjovimo mašinos, o išvažiuojant iš mokyklos, pro pravirus mašinos langus kvepia nupjauta žole... □

LIETUVANIS SUGRĮŽTA, arba TRYS LIUDVIKAI

LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

ĮŽANGINIS ŽODIS,
KURIAME ŠIEK TIEK MISTIKOS

Ganėtinai mįslinga šių eilučių autoriaus pažintis su garsaus knygnešio, Lietuvos spaudos darbuotojo, knygų ir kalendorių leidėjo, teatro režisieriaus ir aktoriaus, žurnalisto Liudviko Jakavičiaus (populiariausias slapyvardis – Lietuvanis) palikuonimis. Kai respublikiniame dienraštyje, kuriame dirbau nuo 1992-ųjų, papasakojau apie šią įdomią asmenybę, iš Argentinos sostinės atkeliavo jo sūnaus Liudviko laiškas. Tarpukaryje Lietuvoje plačiai garsėjęs pianistas, kompozitorius ir teatro režisierius, sunkiai rinkdamas lietuviškus žodžius, apgailestavo, kad, kai 1993-iaisiais po pusės amžiaus pertraukos lankėsi tėvynėje, dar nebuvome pažįstami, dėkojo, kad domiuosi jo tėvo darbais, pažadėjo atsakyti į visus klausimus, kokie tik domins.

Mūsų susirašinėjimas tęsėsi nuo 1994-ųjų pavasario iki 1997-ųjų žiemos. Būdamas aštuoniasdešimt septynerių maestro mirė 1998 m. liepos 3 d. Buenos Airėse, kur prabėgo didžioji jo gyvenimo dalis.

Netrukus po mūsų neakivaizdinės pažinties pradžios išspausdinau nedidelį pasakojimą „Buvo tai pavasarių auksinį...“, tuo labai pradžiuogindamas garbingąjį tautietį. Per tuos keletą metų į Šiaulius iš Buenos Airių kartu su laiškais atkeliavo pluoštas nuotraukų, pirmojo lietuviško tango „Sutemos“, kuri sukūrė L. Jakavičius, gaidos, pluoštas iškarpų iš įvairios spaudos, o svarbiausia – jo įkalbėta audiokasetė, kurioje – atsiminimai apie tėvą, save, kitus artimuosius, kūrybą ir su susijusias įdomiausias akimirkas tarpukaryje, tėvynės praradimą ir gyvenimą svetur, apie sutiktus gyvenimo kelyje menininkus ir t. t.

Tą audiokasetę ir kitą su Jakavičių šeima susijusią archyvinę medžiagą iš naujo susiradau praėjus beveik porai dešimtmečių. Šio postūmio kaltininkas – dar vienas Liudvikas Jakavičius, parašęs elektroninį laišką iš Ispanijos. Kol kas lietuvių kalbos nemokantis garsiojo knygnešio proanūkis, iš profesijos teisininkas, panoro susipažinti, nes senelis jam papasakojo apie šių eilučių autoriaus domėjimąsi Jakavičių šeima, apie mūsų susirašinėjimą. Šio jaunuolio tikslai – labai prasmingi: įkurti prosenelio gimtojoje Akmenėje jam skirtą muziejų, išmokti lietuvių kalbą ir apsigyventi Lietuvoje, protėvių tėvynei skiriant visus savo sugebėjimus.

Pradžią jau padaryta: 2014 m. rugsėjyje Liudvikas Jakavičius (g. 1984) visiems metams atvyko į Lietuvą kaip EST savanoris. Jo darbo vieta – Didždvario gimnazijos radijo klubas. Kodėl pasirinko Šiaulius, akivaizdu: čia prabėgo išpūdingiausi prosenelio gyvenimo metai.

Iš pirmo žvilgsnio jauniausiasis Jakavičius toks pat atkaklus žemaitis kaip ir žinomiausias giminės pradininkas. O ir stebėtinai į jį panašus. Nors atvyko į Lietuvą mokėdamas lietuviškai tik vieną žodį – *labas*, neabejotina, kad šalia ispanų ir kiek prasčiau mokamos anglų kalbos prisiglaus protėvių kalba. Svarbiausia, jog yra dideli norai susieti savo ateitį su Lietuva.

Susipažinus su tokiu atkakliu jaunu žmogumi, negalima neišgirsti jo noro dabar gyvenantiems plačiau papasakoti apie Lietuvai daug nusipelniusį Liudviką Jakavičių-Lietuvaną. Tuo labiau kad visai čia pat ir Nepriklausomybės, kuriai tiek daug atiduota, šimtmetis. Dėmesio verti ir jo atžalų talentai bei nuveikti darbai.

LIUDVIKAS PIRMASIS:
ILGA KELIONĖ Į LIETUVĄ

Ilgiausia kelionės atkarpa susijusi su Ryga, pavojingiausia – su Tilže. Petrapilyje viską, ką materialaus buvo užgyvenęs, atėmė bolševikai.

O pradėti pažintį su Liudviku Jakavičium siūlau nuo geresnių laikų.

Į Lietuvą iš Petrapilio, kur gyveno trejus metus, L. Jakavičius persikėlė netrukus po Nepriklausomybės paskelbimo – 1918 m. rudenį, kai tik buvo leista karo pabėgėliams sugrįžti. Bandė kurtis žmonos Honoratos Grimalauskaitės tėviškėje Anykščiuose,

Liudvikas Jakavičius-Lietuvanis, 1928 m.

Šiauliu „Aušros“ muziejaus nuotr.

net buvo bepradedęs darbuotis kaip teatro režisierius, bet teko visus sumanymus nutraukti, atėjus į valdžią palankumo jam nerodžiusiems vietos bolševikams.

Bandė laimę jaunystės mieste Rygoje, kur iškart po lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo 1904 m. buvo atidaręs knygyną „Lietuva“, įkūręs savo knygų ir kalendorių leidimo įmonę „Lietuvanis“, tačiau, ją pasiekus 1919 m. pradžioje, situacija buvo panaši – ir čia karaliavo bolševikai. Tiesa, pažįstamas lietuvis komisaras siūlė darbą, bet L. Jakavičius atsisakė. Pasinaudojęs proga, kad iš Lietuvos atvyko samdytais arkliais, pasikrovė į vežimą tenykščiame knygne užsilikusias anksčiau išleistas knygas, pasuko su jomis į Panevėžį, kur gyveno kitas žymus knyginkas Juozas Masiulis. Kolega jas nupirko.

Kurį laiką vis tik teko pasinaudoti bolševikų pasiūlymu – užimti teatro inspektoriaus pareigas: rūpinosi jam įprastais teatro reikalais, režisavo, pats vaidino mėgėjų spektakliuose. Kol 1919 m. rugpjūtyje ilgam išsikūrė Šiauliuose.

◆ ◆ ◆

Ypatingi L. Jakavičiaus, gimusio 1871 m. kovo 22 d. netoli Akmenės buvusiame Montariškės dvarelyje, nuopelnai susiję su knygnešyste, draustos lietuviškos spaudos skleidimu, bendradarbiavimu joje, kova už lietuvių ir tautiečių teises.

Anksti, vos dvylikos metų, pradėjo suvokti spaudos draudimo reikšmę. O penkiolikos pradėjo „per atlaides miesteliuose pas ‘škaplierninkus’ bei ‘karabelninkus’ patylomis klausinėti lietuviškų knygelių”*. Čia ir paaiškinimas, kodėl knyga knygele vadinama: „nes tuomet tokios tik ir tebuvo. Mالدaknygių ir elementorių buvo daug, bet pasaulinio turinio knygų nebuvo”.

Situacija pasikeitė 1888 m., kai L. Jakavičius buvo jau septyniolikos ir pradėjo raštininko tarnystę Papilėje: susipažinęs su knygnešiu Boleslovu Šiuše (1860–1924), iš jo gaudavo ir draudžiamos lietuviškos spaudos, ir knygelių, kurias ne tik pats skaitė, bet ir platino. Iš pastarųjų ilgam įsiminė „Kražių skerdynės”, „Genovaite”, „Ūkiškasis kalendorius” ir kt. Daug skaitė tuomet Tilžėje ir Amerikoje išleidžiamų laikraščių, slapstydamasis ir nuo svetimų, ir nuo savų, o perskaitęs duodavo tik artimiausiems draugams. Deja, tos įsimintinos dienos užsibaigė, kai žandarai areštavo B. Šiušę.

Gana patogi situacija susiklostė 1890 m., tarnaujant Papilėje pas pristavą raštininko padėjėju. Jam, kaip policijos tarnautojui, tapo aišku, kaip persekiojamos lietuviškos knygos. Tiesa, L. Jakavičius elgėsi pernelyg drąsiai, tikindamas save, jog žandarai jo neįtars, kad skaito *žmudskija knygi* (taip žandarai savo oficialiuose raštuose vadino lietuviškas knygas). Tapo atsargesniu, kai sulaukė kratos, visa laimė, kad nieko nerado.

Nors pristavas Sulkovskij buvo gana žmogiškas, visgi tais pat metais jaunajam knygnešiui teko išvykti iš Lietuvos: po žandarų slapto rašto pristavui, kad platinantis *žmudskas* knygas, buvo atleistas iš tarnybos.

◆ ◆ ◆

Taip 1891 m. prasidėjo ilgametė pažintis su Ryga, kuri anuomet, anot prof. Alvydo Butkaus, buvo pats lietuviškiausias miestas pasaulyje, skaičiuojant absoliučiais skaičiais. Tiek daug lietuvių jokiam kitame pasaulio krašte nebuvo.

Netikėta likimo dovana – vieną sekmadienį nuėjus į senosios Sopulingosios Dievo Motinos bažnyčią, susitikimas su knygnešiu B. Šiuše, kuris tos šventovės prieigose viešai pardavinėjo lietuviškas knygas. Pasirodo, tokia veikla čia nei leidžiama, nei draudžiama, nes Rygos policininkai – vokiečiai, ir jie įsitikinę, jog tai lenkiškos knygos. Tai ir „įbrido” L. Jakavičius į tas knygas. Tarp įvairiausių knygelių surado čia ir visą 1884 m. „Aušros” komplektą, kurį per visas gyvenimo audras ir kratas išsaugojo.

Dirbo raštininku miesto valdyboje (1891–1895), Rygos VI nuovados taikos teisme (1895–1896), Rygos, Oriolo geležinkelio valdyboje (nuo 1896). Akivaizdu, kad buvo iš prigimties gabus: atsidurdamas Rygoje buvo baigęs vos Akmenės pradžios mokyklą, tik Latvijos sostinėje dirbdamas baigė penkias realinės gimnazijos klases.

Pasinaudodamas situacija, kad Ryga anuomet buvo miestas, į kurį, kaip ir į Liepoją, Mintaują, Jelvą, važiavo daugelis lietuvių, nes čia buvo išplėta pramonė, L. Jakavičius vėl ėmėsi lietuviškos spaudos platinimo, parsišiusdamas ją iš Prūsijos, nes turėjo tokią galimybę per savo tarnybą.

Tiesa, Rygos lietuviams tokios laimingos dienos greit baigėsi. Ir čia prasidėjo knygnešių persekiojimas – kratos, areštai. B. Šiušę ir kitus aktyviausius ištremė į Rusijos gilumą. L. Jakavičius buvo tarp nepatekusių į „pirmąją ugnį”, todėl liko darbuotis toliau.

Tie reikalai ypač pagerėjo 1892 m. tapus Rygos miesto valdybos jaunesniuju raštininku ir įgijus neblogą vyresnybės pasitikėjimą. Čia dirbdamas ne tik sėkmingai platino lietuvišką spaudą ir knygeles, bet ir pats pradėjo rašinėti į „Ūkininką”, „Varpą”, „Naujienas” – laikraščius, leidžiamus Tilžėje. Ir nuo tol liko pastoviu jų autoriumi.

Iš tų dienų ir *Lietuvanio* slapyvardis, kurį surado beskaitydamas istoriją apie Lietuvos dievaičius. Lietuvių lietaus dievaičio vardas jam labai patiko, ir jis atsisakė savo pirmojo slapyvardžio *Lietuvos jaunikaitis*. Įdomu, kad tas slapyvardis turėjo kažkokių stebuklingų galių – spaudos draudimo laikais žandarams taip ir nepavyko išsiaiškinti, kas gi tas Lietuvanis.

O literatūra iš Tilžės pasiekdavo tokiu būdu: kadangi kaip Uosto valdybos tarnautojas L. Jakavičius turėjo reikalų su prekių garlaivio, kursuojančio maršrutu Štetinas-Ryga, jūrininkais, šie parveždavo ir siuntinėli su knygomis bei laikraščiais. Pakakdavo tik parašyti į Tilžę laikraščių administratorei Mor-tai Zauniūtei arba redaktoriui Jurgiui Lapinui.

Iš tų dienų – daug įdomių atsitikimų, kurių ne vienas galėjo baigtis tragiškai: rizika, pavojus buvo nuolatiniai knygnešystės palydovai. O po poros metų žandarai vis tik „suuodė” L. Jakavičiaus slap-tus darbus. Teko atsistatdynti iš tarnybos. Visa laimė, kad tai neužsibaigė areštu, o Uosto valdybos viršininkas išdavė neblogą charakteristiką.

Bėda, kad tuometinėje Rygoje net ir su gera rekomendacija ne taip paprasta buvo įsidarbinti... katalikui. Pasirodo, buvo netgi norma, kiek katalikų tarnautojų vienoje įstaigoje gali būti, – tik 10 proc. Visgi L. Jakavičiui pasisekė ir 1895 m. jis jau tarnavo Rygos VI nuovados Taikos teisme raštvedžiu. Na ir vėl, žinoma, platino knygas.

Žinoma, reikėjo būti labai atsargiam. Nepasisekė 1895 m., kai žandarai aptiko jo tarnybos vietoje – teisme „Varpo” numerį. Teko susipažinti su Rygos citadelės kalėjimu, tiesa, tai truko neilgai. Tačiau po to visus metus buvo sekamas. Naujojo amžiaus sandūroje – vėl krata, šįkart iš buto, kuriame gyveno, buvo paimta nemažai rankraščių, laiškų. Rezultatas – poros savičių kardomasis areštas.

Rygos kalėjime bent kelis kartus teko atsidurti. Gerų žmonių ir laimingų atsitiktinumų dėka viskas baigdavosi gana sėkmingai, tik sykį buvo vieneriems metams uždėta slapta policijos priežiūra ir L. Jakavičius apie pusę metų lietuviškos literatūros nė į rankas nebeėmė.

Tęsinys kitame numeryje

* Lietuvanis (L. Jakavičius). Atsiminimai iš lietuvių spaudos draudimo laikų, Šiauliai, 1939, p. 10–11.

* TV publika, „Vakaro žinių” leidinys, Nr. 38 (691), 2014. 09. 20–27.

Monsinjero Alfonso Svarinsko pirmųjų mirties metinių minėjimas

LIDIJA VELICKAITĖ

Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos Respublikos (LR) kariuomenės kapelionas, partizanas, politinis kalinys, tikinčiųjų teisių gynėjas, „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ autorius, LR Aukščiausiosios Tarybos (AT) Atkuriamojo Seimo deputatas monsinjoras Alfonsas Svarinskas mirė 2014 m. liepos 17 d. Pirmųjų jo mirties metinių paminėjimas prasidėjo 2015 m. liepos 17 d. Vilniuje. Vilniaus Sąjūdžio tarybos kvietimu prie Lukiškių aikštėje esančio partizanų atminimo akmens vidudienį rinkosi įvairių patriotinių organizacijų atstovai. Pasimeldę ir uždegę žvakutes, susirinkusieji dalijosi prisiminimais apie buvusį savo bendražygį ir kovos draugą.

Tos pat dienos pavakarę Vilniaus Arkikatedroje bazilikoje šia proga vyskupas Jonas Kauneckas kartu su vyskupu Jonu Boruta ir kitais kunigais aukojo šv. Mišias. Sakydamas pamokslą, vyskupas J. Kauneckas apžvelgė mons. Alfonso Svarinsko gyvenimo akimirkas.

Po šv. Mišių Odminių g. Nr. 10 Vilniuje prie namo, kuriame gyveno monsinjoras Alfonsas Svarinskas, vyko memorialinės lentos atidengimo iškilmės. Memorialinės lentos autorė – skulptorė Daliutė Ona Matulaitė. Atidengimo iškilmės lietuvių liaudies dainų pynėmis apjuosė Vilniaus regiono kultūros centro folkloro ansamblis „Jorė“ (vadovė Rūta Aleksiūnienė). Renginį vedė LR Seimo kanceliarijos Komunikacijos departamento, Ryšių su visuomene skyriaus, Renginių ir lankytojų poskyrio vyresnioji specialistė Justė Radzevičiūtė-Laugalienė. Metinių minėjime dalyvavo LR Seimo pirmininkė Loreta Grauzinienė, LR AT Atkuriamojo Seimo pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai, LR Seimo nariai, dvasininkijos atstovai, Vilniaus Sąjūdžio tarybos nariai, politiniai kaliniai, disidentai, vienuolynų bendruomenės nariai ir kiti garbūs svečiai. Renginio vedėjos pakviesta LR Seimo pirmininkė Loreta Grauzinienė atidengė atminimo lentą.

Liepos 18 d. iš įvairių Lietuvos miestų žmonės suplaukė į Ukmergės rajone esančias Dukstynos partizanų kapines prie mons. Alfonso Svarinsko kapo. Pirmosiomis mirimo metinėms pastatytas granitinis paminklinis kryžius ir antkapinė lenta su užrašu: „Monsinjoras Alfonsas Svarinskas. 1925 01 25–2014 07 17. Partizanų ir Lietuvos kariuomenės vyriausiasis kapelionas“. Paminklą projektavo architektas Zigmantas Brazauskas.

Paminėjimo vedėjas ats. plk. Arūnas Dudavičius apie mons. A. Svarinską kalbėjo: „Iš daugelio kovotojų su nusikalstamu sovietų režimu ir bedievyte ši asmenybė išsiskiria tuo, kad iki paskutinio atodūsio nepalijamam ir veikliam gryn Dievą ir Tėvynę, skriaudžiamą žmogų ir žmoniškumą. Nekreipdamas dėmesio nei į užtarnautą žmonių pagarbą, nei į naujųjų laikų fariziejų panieką, jis nešė Dievui jam patikėtą misiją su nepalaužiamą valia.“

„Mons. A. Svarinskas atsigulė tarp draugų partizanų ir manau, kad jis šiandien norėtų, kad ne tik apie jį būtų kalbama, bet apie visus šio krašto partizanus, su kuriais jis nuo jaunystės buvo suaugęs ir neatsitiktinai panoro amžinam poilsiui atgulti ne kur kitur, bet šioje vietoje,“ – kalbėjo arkivyskupas emeritas Sigitas Tamkevičius, šventindamas paminklinį kryžių.

Grojant Lietuvos kariuomenės Karinių Oro pajėgų orkestrui (vadovas kpt. Remigijus Terminas), prie mons. A. Svarinskui skirto pašventinto paminklo buvo padėti vainikai ir gėlės.

Mons. A. Svarinsko giminaitei Marijonai Rudnickienei pirmoji pažintis su dėde buvo per gaunamus laiškus iš kalėjimo. Ji juos garsiai daug kartų skaitydavo visai šeimai, kol juos atmintinai išmokdavo jos bobutė – Monsinjero mama. Susitiko ji kunigą 1964 m., kai jis grįžo po antro 6 metų įkalinimo. Pamatė tada iškankintą žmogų, panašų į griaučius, aptrauktus oda. Bendraudama su juo, suprato, kad svarbiausios gyvenimo vertybės kunigui buvo Dievas, bažnyčia, laisva Lietuva, kurioje gyventų dvasingai, dori, dailūs, tikintys ir laimingi žmonės. Jam be galo buvo brangūs ir artimi žuvę ir dar likę gyvi Lietuvos partizanai. Todėl ir amžino poilsio vietą pasirinko su jais ir, nenorėdamas išsiskirti, pageidavo paminklo, koks ir jiems pastatytas. Gyvenime jis

Didžiosios Kovos apygardos partizanų parke.

Povilo Šimkavičiaus nuotraukos

buvo nereiklus materialiniams dalykams. Jam nerūpėjo, nei ką valgys, nei kuo apsirengs, nei kur gyvens. Visą gyvenimą pragyveno tuščiomis kišenėmis, nes kiek į jas įkrisdavo, tiek ir iškrisdavo, nes vis atsirasdavo pagalbos ieškančių. Giminių vardu M. Rudnickienė padėkojo visiems prisidėjusiems įamžinant dėdės atminimą.

Iš Dukstynos partizanų kapinių, lydimi orkestro grojamo maršo, žmonės vyko į netoliese esantį Didžiosios Kovos apygardos partizanų parką. Pirmosioms mons. Alfonso Svarinsko mirties metinėms parko priekyje pastatytas medinis kryžius ir akmeninės stelos kompozicija su užrašu: „Lietuvos Laisvės kovotojo, triskart politinio kalinio, Partizanų ir Lietuvos kariuomenės vyriausiojo kapeliono, pulkininko, parko įkūrėjo monsinjero Alfonso Svarinsko 1925–1954–2014 atminimui.“ Kompoziciją projektavo architektas Zigmantas Brazauskas, kryžių sukūrė ir išdrožė liaudies meistras Kazimieras Martinaitis.

Grojant Lietuvos kariuomenės karinių oro pajėgų orkestrui, žmonės sustojo prie mons. A. Svarinskui skirtos kompozicijos. Ją pašventino arkivyskupas emeritas Sigitas Tamkevičius. Ukmergės kultūros centro politinių kalinių ir tremtinių choras „Tremtinys“ sugiedojo „Viešpaties Angelą“ ir baigiantis minėjimui sudainavo „Lietuvos partizanai“. Prie kompozicijos buvo padėtos gėlės ir uždegtos žvakutės.

„Laikas tam tikra prasme veikia prieš žmogų. Jam išėjus, tarsi praeina ir išnyksta jo gyvenamasis laikas. Bet žmogus gali veikti prieš laiką. Žmogus nesusitaiko su laiko dingimu. Žmogaus kova prieš laiką yra istorija. Nes istorija yra tai, kas pasilieka. O istorijos pagrindas yra atmintis“, – remdamasi filosofo Antano Maceinos mintimis kalbėjo doc. dr. Lina Šulcienė vesdama minėjimą, skirtą mons. A. Svarinsko pirmosioms mirties metinėms paminėti.

Dirbusiam Ukmergės miško urėdijoje dabartiniam LR Seimo nariui Kazimierui Grybauskui teko pažinti mons. A. Svarinską ne tik kaip dvasininką, politiką, bet ir kaip gamtininką. Pati dabartinio parko įkūrimo pradžia prasidėjo tada, kai Monsinjoras nusprendė, kad reikia atgaivinti šalia esančias senąsias kapinaites, galvojo netgi amžinam poilsiui jose atgulti, bet jos taip ir liko neveikiančios. Dabar jau įkurto parko teritorijai suteikta tam tikra parko sąvoka – valstybinės reikšmės miškas. K. Grybauskas džiaugėsi, kad Monsinjoras visą šį projektą kartu su tvenkiniais ir visa kita aplinka padarė vadovaudamasis labai paprasta žemiška patirtimi, pasitelkęs miškininkus ir girininkus. Nors dažnai tekdavo su Monsinjoru ginčytis, kokius medžius sodinti,

Monsinjurui Alfonsui Svarinskui skirtas kryžius.

Mons. A. Svarinskas

G. Savicko nuotr.

klubą, kuriam jis priklausė ir tuo labai didžiavosi, pasakė: „Ir aš prie Lietuvos atkūrimo irgi mažumėlę prisidėjau“. Klubo prezidentė kviečia visus po mažumėlę prisidėti savo jėgomis, kad Lietuvoje būtų gera gyventi, nes gi čia mūsų žemė ir mūsų namai. Ir ne aimanomis, o konkrečiais darbais tai daryti. Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarų klubo vardu klubo prezidentė padėkojo Ukmergės urėdijai (urėdas Vytautas Kraujalis) ir įteikė klubo parengtą suvenyrą – mūsų valstybės herbą – baltą Vytį. Šio parko steigimas ir Monsinjero idėjos įgyvendinimas ir prasidėjo nuo šios valstybinės institucijos. B. Valionytė padėkojo tiems nematomiems šių iškilmių organizatoriams, kurie negavę jokio atlyginimo, padarė didelius darbus. Vienam iš jų prof. Donatui Stakišaičiui buvo skirtas toks pat suvenyras – Vytis.

Pasibaigus šiai minėjimo daliai, dalyviai buvo pakviesti pasivaikšioti kareiviška koše ir arbata. Tuo metu jiems grojo Lietuvos kariuomenės Oro pajėgų orkestras. Dalyviai galėjo įsigyti įvairių knygų ir laikraščių, taip pat neseniai išleistų atsiminimų apie monsinjorą Alfonsą Svarinską „Vardan Dievo, Tėvynės ir Laisvės“ pirmąją dalį.

Ši iškilmingą monsinjero Alfonso Svarinsko mirties metinių paminėjimą užbaigė Ukmergės kultūros centro Vidiškių filialio folkloro ansamblis „Ulyčia“ (vadovė Stasė Navickienė) gražiomis lietuviškomis dainomis. □

Kultūros kronika

Rugpjūčio 22 d. Beeskovo pilyje vyko tarptautinių operos meistriškumo klasių „Oper Oder Spree“ iškilmingas koncertas, kuriame ariją iš Gaetano Donizetti operos „Meilės eliksyras“ atlikęs jaunas lietuvių tenoras Edgaras Davidovičius iš festivalio grįž apdovanotas viena iš dviejų festivalio stipendijų. Kursų metu jis ne tik sėmėsi dainavimo žinių, tačiau ir dalyvavo šventiniuose dainų vakaro koncertuose: dainų vakare Beeskovo pilyje, „Oper in der Scheune“ Ragovo malūne, šventiniame koncerte Neuzelle vienuolyne bei „Oper Oder Spree“ iškilmingame koncerte. Edgaras Davidovičius jau yra dainavęs Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatre, pelnęs nominacijas tarptautiniuose konkursuose Juodkalnijoje ir Gruzijoje.

Rugpjūčio 22 dieną žymus lietuvių poetas, rašytojas, eseistas Tomas Venclova dalyvavo Sigtunos literatūros festivalyje, susitiko su Švedijoje gyvenančia lietuvių bendruomene. Festivalio metu pokalbyje su žurnaliste Maja Aase T. Venclova ir britų poetė Fiona Sampson diskutavo apie laisvę ir rašytojų situaciją tose šalyse, kur žodžio laisvė yra ribojama, kalbėjosi apie poezijos prasmę šiuolaikiniame pasaulyje. Tą pačią dieną vykusiam pokalbyje „Tyla kaip Dievo atsakas“ T. Venclova kartu su švedų rašytoju ir vertėju Bngtu Jangfeldth ir F. Sampson analizavo Reginos Derijevos, kuri gyveno ir kūrė Sigtunoje, kūrybą. Kitą dieną Stokholme, Šv. Eugenijos bažnyčios didžiojoje salėje, T. Venclova ir F. Sampson skaitė savo naujausias eiles, o tos pačios dienos vakare susitikime su lietuvių bendruomene, vykusiam ambasadoriaus rezidencijoje, poetas pasidalino kultūrinėmis įžvalgomis.

Rugpjūčio 21 dieną Jungtinėje Karalystėje atidaryta vieno garsiausių graffiti menininko Banksy kuruota paroda „Dismaland“, kurioje dalyvauja ir Severija Inčirauskaitė-Kriaunevičienė. Menininkės siuvinėtų automobilių dalių instaliacija pristatoma paviljone šalia Damieno Hirsto, Maskull Lasserre, Jenny Holzer, Dietricho Wegnerio, Banksy ir kitų menininkų darbų. Projektas įgyvendintas apleisto vandens parko teritorijoje kurortiniame Jungtinės Karalystės mieste Weston-Super-Mare. Tai – didžiulė

pramogų parką primenanti interaktyvi instaliacija, kurioje eksponuojami įvairių menininkų darbai. Lankytojai taip pat kviečiami pasimėgauti tradiciniais atrakcionais, čia sukasi apžvalgos ratas, karuselė, galima pažaisti mini golfą arba paprasčiausiai pasidėti prie laužo, pasiklausyti gyvos muzikos. Dismaland (angl. k. dismal – liūdnas, niūrus, prislėgtas) – tai žvilgsnis į šiuolaikinę vartotojišką visuomenę, paroda nestokoją juodojo humoro ir anarchiškės nuotaikos.

Atsivėrimai

Atkelta iš 3 psl.

Renata: Neretas rašytojas, neretas kritikas (ir turbūt ne be pagrindo) skeptiškai žiūri į šiuolaikinę žurnalistiką – sako, kad ji paviršutiniška, neprofesionali, siauro profilio (kai dorai neišmanoma nė vienos srities, bet rašoma apie viską), stokojanti savito stiliaus, žodžio meistriškumo ir apskritai – raštingumo. Ar čia man vaidenasi, ar tikrai senieji, Jūsų kartos žurnalistai buvo raštingesni? Gal jie turėjo daugiau laiko ne tik rašyti, bet ir mąstyti, apie ką ir kam rašo? Gal knygų daugiau skaitė? O gal nebuvo pradedę autoironijos jausmo ir nemanė, kaip neretas jaunuolis, kad jei nori, tai viską ir gali?.. Kokia žurnalistika yra dabar?.. Nejaugi tik aprašomoji? Turbūt sunku būtų su tuo sutikti – juk yra ir rimtų žurnalistų, ir rimtų analitinių leidinių, tik kad mūsų skaitytojas tingi tuos rimtuosius skaityti... O gal jau nesuvokia analitinės žurnalistikos ir laukia iš žurnalisto tik sensacijos? Taigi gal ne žurnalistas kaltas?..

Aldona: Skeptiškas požiūris į dienraštinę ir portaluose skelbiamą žurnalistiką turi pagrindo. Taip pat ir į televizinę, (net Lietuvos valstybinė TV nevengia laidų paviršutiniškumo ir pigių triukų). Dabartinę žurnalistiką žlugdo paviršutiniškumas ir skurdėjanti gimtoji lietuvių kalba.

Ar mano kartos žurnalistai buvo raštingesni? Tikriausiai taip, jie buvo labiau išprusę ir paisė gramatikos bei sintaksės normų. Nebuvo taip dorkoma gimtoji kalba. Nebuvo visokių „naksėjimų“, raidės A anglišku nutęsimų. Gal buvo daugiau rusicizmų, bet kalbos taisyklingumo labai paisė stilistai, kartais net per griežtai spausdami ją į geležinius rėmus. Pernelyg taisyklinga kalba praranda savo žavesį, niuansus, kurie ją gyvina, minkština, suteikia reljefiškumo...

Dabartinę žurnalistiką gadina internetas, kurio portalų „rašytojai“ (ypač komentatoriai) jaučiasi kaip kelių „erelių“. Rašytoju save laiko net rašybos ir kūrybos analfabetas. Įvairių laikraštėlių, internetinių portalų gausa nupigina ne tik žurnalistiką, bet ir gimtąją kalbą. „Komentatorių“ žanras yra pasibaisėtinas, dalyvaudama Etikos komisijoje, tuo galutinai įsitikinau. Padorūs žmonės net neatšikaro komentarų skilties, kad nesinervintų skaitydami šlykštūnų komentatorių pliuropalus. Ko vertas portalas, kuriame necenzūriniais žodžiais pliekiasi du žurnalistikos „asai“ – Algis Ramanauskas (Greitai) ir Artūras Račas. Ar apie tokią žodžio laisvę svajojo sovietinės cenzūros surakinti žurnalistai? Išskyrus Lietuvos radiją, mūsų eteris pilnas televizinių ir radijinių banalybių...

Bet esama daug rimtos žurnalistikos, ypač specializuotuose žurnaluose. Visada rasi daug įdomaus ir vertingo „Kultūros baruose“, „Veide“, „Valstybėje“, „Metuose“. Literatūriniai savitraščiai, deja, jau atitolsta nuo skaitytojų, „užsiknisdami“ vidinėse problemose. Antra vertus, tas pliurpalizmas rodo, kad laisvė žmogui yra prigimtinis dalykas, jei tik ji netampa „laisva moterimi“...

Renata: Nežinau, klystu ar ne, tačiau manau, kad Jūs, miela Aldona, – lyrikė iki kaulų smegenų. Tačiau gerąją prasmę – ne kartą teko įsitikinti, kad puikiai jaučiate visus juoko aspektus: humoro, sarkazmo, ironijos, satyros... Kaip manote, kur daugiausia šių atspalvių? Politikoje, visuomeniniame gyvenime, kultūros reiškiniuose, gyvenimo paribiuose?.. O gal – visur? O ką manote apie tokį subtilų reiškinių, kaip autoironiją? Ar tik su demokratijos pergale neišsigalės ir visiškai šio jausmo praradimas?..

Aldona: Humoras, satyra, ironija, sarkazmas... Visa tai kelia ūpą ir lavina smegenis, juokas pravėdina plaučius. Visada mėgau šiuos visus juoko aspektus. O autoironija padeda išgyventi, kai atrodo, kad tau žemė slysta iš po kojų. Autoironija žmogų pastato į savo vietą – pasižiūrėk, žmogeli, į save iš šono ir nesipūsk, nes nėra dėl ko... Autoironiją savyje reikia la-

vinti, ypač jaunystėje, kai daugeliui jūra būna iki kelių...

Renata: Esate nerimstanti siela, ar nesuklysiu pasakiusi, kad Jums svarbus toks dalykas, kaip kelionės, keliavimas (kad ir po tą pačią Lietuvą, kurios mes, patys lietuviai, gerai nepažįstame ir ji mus kaskart nustebina). Ar tai vėlgi nebus idėjos atspindys – kelionė juk yra ir dvasinė raiška?.. Ypač tai svarbu šiandien, kai keliavimas (na, bent jau man) atrodo ne tik laisvės, bet ir įpročio, mados, o gal – ir rutinos dalykas...

Aldona: Kelionė didžiaja, kilniaja prasme yra dvasinė raiška. Ar pastebėjai, kad daugėja žmonių, kurie renkasi piligrimines keliones, tikėdamiesi savo sielas apvalyti nuo kasdienybės, arba rutinos, apnašų. Kelionės po Lietuvą ugdo meilę savo gimtajam kraštui ir ne vieną verčia susivokti, kad gera ten, kur mūsų nėra, bet namie geriausia. Kelionės po užsienius yra labiau turtingųjų pomėgis, jose esama nemažai snobizmo. Ten dvasinės raiškos nereikia pernelyg ieškoti, ypač poilsinėse kelionėse, kurių trikampį sudaro pliažas, restoranai ir puošnūs apdarai.

Renata: Mūsų gyvenimą toji rutina nenumaldomai įsiurbia ir nematyti ar nepaisyti jos būtų paprasčiausiai neprotinga. Tačiau ir joje esama valandėlių, kai pamirštame savo rūpesčius, mokesčius, įsipareigojimus ir pan. Ir tam kartais užtenka tokių paprastų dalykų, kad net neįtikėtina... Kas šiandien Jums atrodo prasminga? Kas verčia pamiršti rutiną? Kas nušviečia gyvenimą nuostabos šviesa?..

Aldona: Rutina, lydinti mus, yra lyg mūsų šešėlis, nuo kurio niekur nedingsi. Bet joje yra nemažai pauzių, kurios nušviečia gyvenimą nuostabos šviesa. Žiūrėjimas, kaip spindi žolė, ankstyvais vasaros rytmečiais nuberta rasos lašeliais lyg deimantais. Kaip rudenio krūmai ir žolės pasipuošia voratinkliais, kurių nėriniai nuostabesni už prašmatnių gobelenų raštus. Kaip žiemos snaigės be garso sklendžia iš aukštybių ir jų grakščiaime šokyje, rodos, girdi Mocarto muziką. Kaip medžių lapai rudenį šiugžda po kojomis, tyliai murmėdami žemei savo pasakas. Kaip sakuros pražysta Neries šlaite kas pavasarį ir jų skleistus žydėjimas nušviečia širdį. Taigi daug paprastų dalykų nušviečia gyvenimą nuostabos šviesa.

Renata: Kokiomis eilutėmis, kokia spalva norėtumėte baigti šį pokalbį? Jau rudenėja, taigi galbūt kuo nors iš rudens paletės?.. Tarkim, kad ir sodriu sendinto aukso potėpiu, koks spindi Jūsų sudarytame B. Pūkelevičiūtės „Atradimo rudenyje“...

Aldona: Dar nepabėk, praeitie! Nenušuo-liuok taip greitai, kaip tie vis trumpėjantys, anot Kazio Bradūno, metai, į nebūtį nušvilpiantys ristaisiais žirgais. Gal tai paskutinis mudviejų atsisveikinimas tarpsnyje, kai sodri vasaros žaluma užleidžia vietą tapybiškam rudens peizažui. Pro savo Merkinės langą regiu, kaip didingoje dangaus sferoje slenka žvaigždynai, keliaudami iš šiaurės į pietus, barstydami savo žvaigždes į Merkio ir Nemuno vandenį, tvilkydami savo šviesa tamsžalius pušynų atolus. Į mano gyvenimo sceną įžengia ruduo, pasipuošęs sendinto aukso drabužiu. Jaunystėje ruduo man buvo įstabiausias, gražiausias metų laikas. Laukdavau jo, mėgau-davausi dusliais jo aromatais. Dabar jau nebe... Jau baigiantis vasarai imu laukti būsimo pavasario, kurio spalva ne sendintas auksas, o baltas ir rožinis slyvų, vyšnių ir obelų žydėjimas, skendintis sugrįžusių paukščių čiulbesyje. Betgi suprantu, kad viskas, o viskas turi savo pabaigą. Ir baimingai, bet su viltimi keliauju naujo pasaulio link.

Nuoširdžiai dėkojame už pokalbį ir visų „Kultūros“ autorių ir skaitytojų vardu sveikiname su garbingu jubiliejumi.